

УДК 930.25(477)«19»

**PUBLICATIONS OF DOCUMENTS IN UKRAINE
IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY:
SOME ASPECTS OF THE PROBLEM**

**ПУБЛІКАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ XX СТ.: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ИТАННЯ**

Dovzhuk I.V. / Довжук І.В.*d.i.s., prof. / д.і.н., проф.*ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-6941-6336>*Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,**Pereiaslav, Sukhomlynsky, 30, 08401**Університет Григорія Сковороди в Переяславі**Переяслав, Сухомлинського, 30, 08401*

Анотація. У роботі розглянуто вплив документальних видань на формування національного інформаційного простору, у тому числі в сучасних умовах масового поширення інформаційно-комунікаційних технологій, де нерідко присутні неперевірені або неправдиві дані, а це потребує наявності об'єктивних джерел інформації. Таку інформацію можуть надати саме опубліковані збірники документів та інші історичні матеріали.

Ключові слова: документ, документальні видання, національний інформаційний простір, інформаційні ресурси, українське суспільство.

Abstract. The work examines the influence of documentary publications on the formation of the national information space, including in the modern conditions of mass dissemination of information and communication technologies, where unverified or false data are often present, and this requires the availability of objective sources of information. Such information can be provided by published collections of documents and other historical materials.

Key words: document, documentary publications, national information space, information resources, Ukrainian society.

Вступ. Розвиток інформаційного суспільства в Україні відбувається у достатньо складних умовах. Такі процеси ставлять перед історичною наукою завдання осмислення сутності та особливостей формування національного інформаційного простору, підвищення значущості якого викликано одним із головних світових процесів – інформатизацією. Саме тут відображаються найбільш гострі й актуальні проблеми соціуму, поширюється неперевірена, неповна або неправдива інформація, що призводить до маніпуляції свідомістю людей. А це викликає потребу в насиченні українського інформаційного простору об'єктивною, історично виваженою інформацією через видання документальних джерел, а також пошуку оптимальних форм донесення їх до населення.

Основний текст.

Історія України, що перебувала у складі СРСР, насичена трагічними сторінками, об'єктивна інформація про які довгий час замовчувалась. Проте завдяки зусиллям науковців в Україні та діаспорі вдалося за роки незалежності заповнити прогалину, яка мала місце в інформаційному просторі країни – голодомор у міжвоєнний та післявоєнний періоди. Жахлива правда почала розкриватися з 1990 р., коли було видано перший збірник «Голод 1932-1933 рр. на Україні: очима істориків, мовою документів» (Київ, 1990. 605 с.). Українцями Канади опубліковано документи про голод в Україні 1921-1923 рр. [4]. Цю ж тему в 1993 р. розкрили й українські історики [19], які нарешті отримали можливість вивчати й публікувати документи з цієї проблеми. Опубліковано також документальні свідчення як про суспільно-політичну ситуацію в цей період, так і про цинізм влади [13].

Вивчення і поширення трагічних сторінок історії представників національних меншин в Україні ХХ ст. стало ще одним напрямком наповнення інформаційного простору об'єктивною інформацією. Однак це стало можливим лише в умовах незалежності. У 1999 р. видано збірник документів про депортованих кримських татар, болгар, вірмен, греків та німців з Автономної Республіки Крим [2]. Значна увага приділена саме кримським татарам [8]. Також досліджувалася доля німців в Україні [11].

У розглядуваний час публікувалися збірники документів, присвячені різним періодам історії селянства, його визвольним змаганням. Так, документи, що побачили світ у 1949, 1961, 1978, 1985, 1988 рр., охоплюють період від 1569 до 1861 рр. [15; 17; 16; 14]. Висвітлений у документальних публікаціях післяреволюційний стан українського селянства в цілому та в окремих регіонах [5; 7; 3] показує спротив селян примусовій колективізації, трагічність долі українського села через жорстоке придушення селянських виступів проти дій партійно-радянської влади.

Культурне життя в Україні, поряд з іншими складовими, відображає рівень розвитку суспільства. Ці аспекти розкрито в низці збірників документів, що

переважно з'явилися після 1991 р. [9; 10].

Національний інформаційний простір не може бути якісно насиченим без інформації про визначних постатей в історії. Хронологічна послідовність публікації документальних матеріалів засвідчує: перемижуються часи й особистості. Проте ця, здавалося б, непослідовність у будь-якому разі не принижує значення тої чи іншої особистості. Наприклад, є документи про Степана Бандеру (1909-1959), видані в діаспорі [4] та ін.

Особливий сектор інформаційного простору, створеного документальними виданнями, складають збірники документів про трагічні події радянської доби. Так, інформаційне середовище Києва збагатилося за останній час важливими і недослідженими раніше аспектами. Йдеться про трагедію Биківні, життя киян у часи нацистської окупації тощо [12]. Значний інформативний матеріал про аварію на 4-му енергоблоці Чорнобильської АЕС, що переросла у трагедію українського народу, зосереджено у збірниках документів, починаючи з 1995 р. Над ними працювали фахівці академічних установ, а також державних і відомчих архівів [20; 21].

Чималий внесок до інформаційного простору суспільства вносять краєзнавчі дослідження і відповідні публікації історичних документів. Вони присвячені різним тематичним напрямкам та періодам історії України. Але слід наголосити, що документи, які видавалися у радянські часи [19; 18; 6], мали чітко визначене політичне забарвлення. Значний матеріал із регіональної історії для наповнення інформаційного простору дав період Другої світової війни та боротьба з інакодумством у до- та післявоєнний час.

Висновки.

Отже, в інформаційному просторі України прослідковуються важливі зміни. Обсяг документів, що побачили світ після Другої світової війни, досить об'ємний і створив тематичні блоки з достатньо широкою хронологією. З початком доби незалежності України інформаційний простір наповнювався найактуальнішими питаннями вітчизняної історії, що були деформовані партійно-радянською тоталітарною системою або замовчувались.

Література:

1. Голод 1921-1923 років в Україні: зб. док. і матеріалів / АН України. Ін-т історії; Голов. архів. упр. при КМ України. ЦДАВО України; упоряд.: О. М. Мовчан та ін.; відп. ред. С. В. Кульчицький. Київ, 1993. 237 с.
2. Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці: зб. док. Автономної Республіки Крим (1989-1999) / упоряд.: Ю. Білуха (кер.) та ін. Держ. комітет Укр. у справах нац. та міграції. Київ, 1999. 416 с.
3. З історії колективізації сільського господарства західних областей Української РСР: зб. док. і матер. Київ, 1976. 510 с.
4. Збірка документів і матеріалів про вбивство Степана Бандери / ред.: П. Гой та ін. Торонто; Нью-Йорк; Мюнхен; Лондон; Мельбурн, 1989. 80 с.
5. Історія колективізації сільського господарства Української РСР, 1917-1937: зб. док. і матеріалів: у 3 т. Київ, 1962-1971. Т. 1-3. 851 с.; 839 с.; 786 с.
6. Історія Львова в документах і матеріалах: зб. док. і матер. / упорядн.: У. Я. Єдлінська та ін. АН УРСР. Ін-т суспільних наук та ін. Київ, 1986. 424 с.
7. Комітети незаможних селян України (1920-1933): зб. док. і матеріалів / за ред. І. К. Рибалки. Київ, 1968. 637 с.
8. Кримські татари: шлях до повернення: Кримськотатарський національний рух (друга половина 1940-х – початок 1990-х років) очима радянських спецслужб: зб. док. та матер. у 2 ч. / ред. кол.: В. А. Смолій (гол.) та ін. НАН України. Ін-т історії; Держ. архів СБУ та ін. Ч.1. 395 с.; Ч.2. 362 с. Київ, 2004.
9. Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941: зб. док. і матер. / ГАУ при РМ УРСР; АН УРСР. Ін-т історії та ін.; редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (відп. ред.) та ін. Київ, 1986. 414 с.
10. Культурне будівництво в Українській РСР. Червень 1941 – 1950: зб. док. і матер. / ГАУ при РМ УРСР; АН УРСР. Ін-т історії та ін.; редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (відп. ред.) та ін. Київ, 1989. 572 с.
11. Німці в Україні. 20-30-ті рр. XX ст.: зб. док. держ. архівів України / Ін-т нац. відносин і політології НАН України та ін.; упоряд.: Л. В. Яковлева та ін.

Київ, 1994. 243 с.

12. Пам'ять Биківні: док. та матеріали / НАН України. Ін-т історії та ін.; упоряд.: О. Г. Бажан та ін. Київ, 2000. 320 с.

13. Партійно-радянське керівництво УСРР під час голодомору 1932-1933 рр.: Вожді. Працівники. Активісти. Зб. док. та матеріалів / упоряд. В. Васильєв та ін. НАН України. Ін-т історії; Ін-т сучасної історії Нац. центру наукових досліджень Франції; ЦДАГО України та ін. Київ, 2013. 444 с.

14. Селянський рух на Україні (1850-1861 рр.): зб. док. і матеріалів / відп. ред. М. Н. Лещенко. Київ, 1988. 447 с.

15. Селянський рух на Україні в 40-х роках XIX ст.: зб. док. / упоряд. Ф. П. Шевченко. Київ, 1949. 299 с.

16. Селянський рух на Україні. 1826-1849 рр.: зб. док. і матеріалів / відп. ред. М. А. Лещенко. Київ, 1985. 504 с.

17. Селянський рух на Україні. Середина XVIII – перша чверть XIX ст.: зб. док. і матеріалів / відп. ред. М. М. Лещенко. Київ, 1978. 535 с.

18. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР, 1939-1979: зб. док. і матеріалів. Київ, 1980. 546 с.

19. Становище трудящих Львова, 1917-1939: док. і матеріали / Ф. Т. Коваль (ред.). Львів, 1961. 446 с.

20. Чорнобиль: проблеми здоров'я населення: зб. док. і матер.: у 2 ч. / відп. ред. В. А. Смолій; упоряд.: Н. П. Барановська та ін. Київ, 1995. Ч. 1. 260 с.; Ч. 2. 240 с.

21. Чорнобильська трагедія: док. і матеріали / НАН України, Ін-т історії України, ГАУ при КМ України, ЦДАГО України; гол. упоряд. Н. П. Барановська; відп. ред. В. А. Смолій. Київ, 1996. 783 с.

Статтю відправлено: 25.10.2025 р.

© Довжук І.В.